

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ФІЛЮК ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА

УДК 349.42

**ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Роботу виконано у Волинському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Земко Алла Михайлівна,
Луцький національний технічний університет,
доцент кафедри права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Статівка Анатолій Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного
та аграрного права,

кандидат юридичних наук, доцент
Марченко Світлана Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
доцент кафедри земельного
та аграрного права

Захист відбудеться «29» квітня 2021 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «26» березня 2021 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. О. Панькова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Діяльність сучасних сільськогосподарських товаровиробників, спрямована на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, характеризується підвищеними ризиками, зумовленими як природно-кліматичними, так і соціальними негативними чинниками. Тому зазначена ризиковість, що супроводжується ймовірними чи фактичними втратами вироблюваної сільськогосподарської продукції, потребує надійного юридичного компенсатора у формі захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Однак, подібний захист також потребує відповідного належного юридичного забезпечення, створення якого гальмується низкою причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, розкриття і усунення негативного впливу яких зумовлює актуальність, сучасність і нагальність обраної теми дисертаційного дослідження. Важливість цієї теми посилюється відсутністю комплексних аграрно-правових наукових досліджень відносно захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Теоретичною основою для проведення дослідження стали праці таких українських вчених у галузі аграрного, земельного та екологічного права як: Н. О. Багай, А. Г. Бобкова, М. Я. Ващишин, Я. З. Гаєцька-Колотило, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, Х. А. Григор'єва, І. В. Духневич, В. М. Єрмоленко, Н. В. Ільків, А. М. Земко, І. І. Каракаш, Н. Р. Кобецька, Т. О. Коваленко, А. М. Любчич, С. І. Марченко, А. М. Мірошніченко, В. В. Носік, М. П. Одарюк, О. М. Пащенко, О. О. Погрібний, О. О. Савчук, В. І. Семчик, А. М. Статівка, Н. І. Титова, О. М. Туєва, В. Ю. Уркевич, Т. Є. Харитонова, М. М. Чабаненко, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. В. Янчук, В. З. Янчук та ін.

Використовувалися також наукові здобутки вчених іншої галузевої належності, зокрема господарського, цивільного та цивільно-процесуального права, якими є: І. В. Булгакова, В. М. Горшеньов, М. В. Венецька, М. В. Домашенко, В. Л. Яроцький, І. М. Кучеренко, С. І. Шимон.

У основу історико-правової складової дисертаційного дослідження було покладено праці таких вчених як: І. М. Заріцька, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, І. Б. Усенко. Загальнотеоретичні аспекти дослідження з'ясовувалися за допомогою напрацювань С. В. Бобровник, К. В. Николиної, С. М. Олейникова, С. В. Прийми, О. І. Резнік, О. Ф. Скакун, О. В. Петришина, Т. М. Підлубної, О. О. Уварової, М. В. Цвіка та ін.

У дослідженні використано праці вчених – представників радянських та російських шкіл теорії права, цивільного, господарського та аграрного права: С. С. Алексеєва, З. С. Беляєвої, Г. Ю. Бистрова, С. О. Боголюбова, О. П. Вершиніна, О. О. Грищенко, В. С. Єлісеєва, Т. І. Іларіонової, М. І. Козиря, В. О. Тархова, В. В. Устюкової.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженим Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року.

Дисертацію виконано згідно плану науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки у рамках діяльності наукової школи «Розвиток сільського господарства України в умовах СОТ та ЄС».

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження – з'ясування актуальних питань юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, формулювання на цій основі науково обґрунтованих висновків і вмотивованих пропозицій щодо удосконалення законодавства, яке регулює відносини в зазначеній сфері.

Для досягнення вказаної мети було поставлено такі завдання:

- сформулювати понятійно-категорійний апарат дослідження;
- здійснити періодизацію історичного розвитку законодавства щодо захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;
- визначити юридичну природу відносин захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;
- встановити зміст сучасних форм і засобів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;
- розкрити поняття способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;
- охарактеризувати аграрно-правові способи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;
- вивчити сучасну судову практику захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Предмет дослідження – нормативна та наукова джерельна база, практика правозастосування в Україні з питань юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Методи дослідження. Належній обґрунтованості одержаних результатів дисертаційного дослідження сприяло застосування розгалуженої системи філософських (діалектичний), загальнонаукових (логіко-семантичний, системного аналізу, структурно-функціональний) і спеціальних юридичних (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий) методів наукового пізнання.

Філософський діалектичний метод дозволив розглянути процес юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників у динаміці ретроспективних змін та взаємозв'язку між юридичною і матеріальною складовими. За допомогою логіко-семантичного методу розкрито зміст базових понять за обраною тематикою як основи формування понятійно-категорійного апарату дослідження. Метод системного аналізу дав змогу диференціювати досліджуваній теоретичний масив на окремі блоки однорідних питань у взаємозв'язку з нормативними положеннями відповідного законодавства. Структурно-функціональний метод допоміг з'ясувати особливості структури засобів функціонального забезпечення механізму захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Спеціальний історико-правовий метод було покладено в основу періодизації розвитку аграрного законодавства у контексті захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. За допомогою формально-юридичного методу розкрито зміст нормативних приписів, що формують нормативне підґрунтя юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Порівняльно-правовий метод застосовувався при співставленні законодавства країн пострадянської правової сім'ї у частині з'ясування особливостей формування окремих організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників.

Наукову новизну одержаних результатів формують теоретичні висновки і практичні рекомендації, що виносяться на захист:

уперше:

– здійснено класифікацію майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, у якій перший блок становлять права на природні ресурси: земельні права (власності, землекористування, на чужі земельні ділянки (земельний сервітут, емфітевзис); водні права (власності, водокористування, водний сервітут); надрові права на корисні копалини місцевого значення, використовувані для забезпечення сільськогосподарського виробництва. Відповідно другий блок об'єднує майнові права на засоби виробництва (основні та оборотні), третій – на результати господарської діяльності (сільськогосподарської продукції та доходів від її реалізації), четвертий – на продукти інтелектуальної власності (виробничі агротехнології), селекційні досягнення (сорти рослин, породи тварин), засоби індивідуалізації (торговельна марка);

– визначено захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників як інститут аграрного права за особливостями предмета правового регулювання, суб'єктів і об'єктів таких правовідносин;

– запропоновано критерії виокремлення субінститутів у структурі аграрного права: 1) наявність у межах певного аграрно-правового інституту відокремленого системного нормативного утворення, яке має особливості за предметом правового регулювання; 2) здатність такого утворення самостійно врегульовувати коло найоднорідніших аграрних відносин;

– виокремлено страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як аграрно-правовий спосіб захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. При цьому встановлено, що нормативний масив, який опосередковує аграрні відносини страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є субінститутом аграрно-правового інституту захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників за ознакою віднесення чинним законодавством зазначеного виду страхування до страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), звідки чітко проглядається захисна природа цих страхових правовідносин. Цей субінститут є відокремленим нормативним утворенням, інтегрованим у межах Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», що зумовлює особливості предмету

правового регулювання. Існування зазначеного Закону забезпечує відносну самостійність вказаного нормативного утворення у врегулюванні специфічного кола аграрних захисних відносин;

– здійснено класифікацію практики господарського судочинства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників за такими напрямками: про витребування сільськогосподарського майна з незаконного володіння; про скасування рішення органу місцевого самоврядування щодо незаконного передання сільськогосподарського майна; про визнання права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення; про стягнення заборгованості за користування сільськогосподарським майном; про визнання права власності на сільськогосподарське нерухоме майно за набувальною давністю; про усунення перепон щодо участі у земельних торгах;

удосконалено визначення сільськогосподарського товаровиробника, яким запропоновано вважати власника власновиробленої сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, призначених для відчуження. Це узагальнене визначення, яке визначає якісну природу сільськогосподарського товаровиробництва без прив'язки до кількісних характеристик;

набули подальшого розвитку:

– періодизація розвитку аграрних відносин у частині періодизацію аграрного законодавства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, для чого виокремлено такі періоди: період виникнення селянського права, яке вперше запровадило особливу модель судового і адміністративного захисту майнових прав селян (1861–1917 рр.), радянський період захисту майнових прав крупних колективних форм господарювання (1917–1990 рр.) і сучасний період множинності форм сільського товаровиробництва на фоні реалізації єдиного механізму захисту їх майнових прав (1990 р. – т. ч.). Радянський період доцільно внутрішньо диференціювати на окремі етапи: перший етап виникнення і становлення механізму захисту колективних форм господарювання в сільському господарстві (1919–1939 рр.); другий післявоєнний етап відновлення механізму захисту колгоспів (1946–1957 рр.); третій етап посилення адміністрування у сфері сільськогосподарських майнових правовідносин колгоспів, уніфікації колгоспно-кооперативної та державної форм власності (1957–1985 рр.); четвертий етап спроби реанімування сільського господарства в умовах послаблення адміністративно-партійного контролю через створення Держагропрому УРСР (1985–1990 рр.);

– визначення аграрних процедур у частині забезпечення майнових прав, звідки аграрно-правовими процедурами є офіційно встановлений порядок дій при здійсненні, оформленні чи захисті майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;

– теоретичні положення щодо співвідношення майнового права і майнового інтересу як об'єкта страхових правовідносин. Визначено, що майнове право – це правило можливої поведінки його носія, яке реалізується у конкретних діях, тоді як майновий інтерес – це спонукальна підстава, чинник,

джерело виникнення і реалізації у особи відповідних майнових прав. Звідси, будь-які реальні дії з майновим інтересом позбавлені жодного сенсу. У підсумку майновий інтерес не може бути ні об'єктом, ні метою як страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, так і страхування в цілому. Об'єктом страхування у цьому разі мають бути виключно майнові права сільськогосподарських товаровиробників.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і результати дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – у поглибленні теоретичного підґрунтя формування моделі захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;

- у нормотворчій діяльності – для удосконалення діючого аграрного законодавства у сфері захисту прав селян;

- у правозастосовній діяльності – для уніфікації механізму реалізації норм чинного законодавства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників;

- у навчальному процесі – при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури для забезпечення викладання базової навчальної дисципліни «Аграрне право», а також вибіркової дисципліни «Захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників».

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, висновки, оцінки і узагальнення, а також рекомендації і пропозиції, що становлять наукову новизну дослідження отримано здобувачем особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на: VII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-річчю створення юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України в умовах євроінтеграції» (м. Київ, 2011 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Осінні юридичні читання» (м. Харків, 2011 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених (м. Луцьк, 2012 р.); VI науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 2012 р.); VIII Міжнародній науковій конференції «Менталитет славян и интеграционные процессы: история, современность, перспективы» (м. Гомель, Республіка Білорусь, 2013 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України (трудове право та право соціального захисту)» (м. Луцьк, 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2012 р.);

IX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку (м. Луцьк, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора М. І. Козиря «Современные приоритеты в развитии аграрного, земельного и экологического законодательства» (м. Москва, Російська Федерація, 2012 р.); Всеукраїнському круглому столі «Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна» (м. Київ, 2012 р.); науково-практичній конференції «Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери» (м. Харків, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 18 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних, стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 13 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок. Список використаних джерел налічує 278 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічні основи, сформульовано новизну наукових положень, що виносяться на захист, наведено відомості щодо їх апробації та публікації за темою, вказано структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 **«Теоретичне підґрунтя формування захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»** складається з трьох підрозділів, присвячених формуванню понятійно-категорійного апарату дослідження, ретроспективному аналізу формування і розвитку законодавства у досліджуваній сфері та з'ясуванню особливостей юридичної природи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

У підрозділі 1.1 **«Понятійно-категорійний апарат дослідження»** визначаються базові аграрно-правові лексико-юридичні конструкції «сільськогосподарський товаровиробник», «майнові права сільськогосподарських товаровиробників» і «захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників», які утворюють основу понятійно-категорійного апарату дисертаційного дослідження і в цілому відбивають ґрунтоутворювальні особливості обраної теми. При цьому базисним системоутворювальним терміном, на якому надбудовується цілісний понятійний апарат, є поняття сільськогосподарського товаровиробника. На основі розгляду теоретичних підходів до визначення цього поняття (автори В. М. Єрмоленко, А. М. Статівка) та законодавчих визначень, наданих законами України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», «Про особливості страхування

сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції в агропромисловому комплексі» та Податковим кодексом України (які ґрунтуються на кількісних показниках виробництва чи реалізації сільськогосподарської продукції), зроблено висновок про доцільність відмови від кількісних параметрів нормування і зосередитися саме на якісних змістовних аспектах визначення сільськогосподарського товаровиробника, що значно глибше відбиває і розкриває його сутність. Водночас, вітчизняні реалії оподаткування унеможливають повну відмову від кількісного нормування. До складу сільськогосподарських товаровиробників крім юридичних осіб-суб'єктів аграрного права і фізичних осіб-підприємців запропоновано включити фізичних осіб членів особистих селянських господарств, які прямо не відносяться до товаровиробників внаслідок законодавчо закріпленої дуалізації ведення особистих селянських господарств на безтоварну і товарну форми. Незалежно від причин і характеру волевиявлення особистих селянських господарств до реалізації надлишків вироблюваної продукції, слід вказати на реальну або потенційну товарну природу зазначених відносин, що дає всі формальні підстави вважати особисті селянські господарства сільськогосподарськими товаровиробниками.

Поняття майнових прав сільськогосподарських товаровиробників ґрунтується на цивільно-правових уявленнях про природу майнових прав. Однак, майнові права сільськогосподарських товаровиробників є аграрно-правовою категорією через об'єкт таких прав, яким є майно сільськогосподарського призначення. Тому класифікацію майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно здійснювати за об'єктним критерієм. Перший блок становитимуть права на природні ресурси, другий – майнові права на засоби виробництва, третій – права на результати господарської діяльності, четвертий – на продукти інтелектуальної діяльності. Реалізація майнових зобов'язальних прав вимоги, зокрема кредиторської заборгованості, за своєю природою належить до суто цивілістичного механізму, а тому має виводитися за межі сільськогосподарського майна як об'єкта майнових прав.

Функції захисту полягають у припиненні та усуненні порушення певного майнового права, наслідками реалізації яких є визнання порушеного права і відновлення первісного становища, яке існувало до початку правопорушення. Цим захист відрізняється від охорони, визначальною функцією якої є превентивне запобігання правопорушенням. З урахуванням аграрно-правової специфіки захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як передбачену нормами права комплексну систему заходів та способів, що застосовуються державою в особі уповноважених органів і посадових осіб, органами місцевого самоврядування, судами і безпосередньо самими сільськогосподарськими товаровиробниками для припинення порушення і відновлення їх майнових прав. У свою чергу, для цілей дослідження юридичне забезпечення слід сприймати як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм законодавства) і супутніх засобів (методологічно-

доктринального забезпечення) необхідних умов для здійснення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Підрозділ 1.2 *«Історичний розвиток законодавства щодо захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»* структурно викладено з урахуванням досягнення головної мети будь-якого історико-правового екскурсу, яка полягає у здійсненні періодизації відповідного законодавства. Насамперед, зазначено, що законодавство Київської Русі та козацької доби містило норми щодо захисту майнових прав тогочасних сільськогосподарських товаровиробників, але ці норми мали цивільний або кримінально-правовий характер. Не вибудовано було жодної захисної моделі майнових прав селян і в законодавстві доби української революції (1917–1921 рр.). Тому періодизація аграрного законодавства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників включає такі періоди: період виникнення селянського права, яке вперше запровадило особливу модель судового і адміністративного захисту майнових прав селян (1861–1917 рр.), радянський період захисту майнових прав крупних колективних форм господарювання (1917–1990 рр.) і сучасний період множинності форм сільського товаровиробництва на фоні реалізації єдиного механізму захисту їх майнових прав (1990 р. – т. ч.). Радянський період доцільно внутрішньо диференціювати на окремі етапи: перший етап виникнення і становлення механізму захисту колективних форм господарювання в сільському господарстві (1919–1939 рр.); другий післявоєнний етап відновлення механізму захисту колгоспів (1946–1957 рр.); третій етап посилення адміністрування у сфері сільськогосподарських майнових правовідносин колгоспів, уніфікації колгоспно-кооперативної та державної форм власності (1957–1985 рр.); четвертий етап спроби реанімування сільського господарства в умовах послаблення адміністративно-партійного контролю через створення Держагропрому УРСР (1985–1990 рр.).

У підрозділі 1.3 *«Юридична природа захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»* головну увагу приділено визначенню місця нормативного утворення, що регламентує відносини захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, у структурі системи аграрного права. Обґрунтовується інституціонально-правова природа вказаного нормативного масиву, причому, виходячи з галузевих особливостей аграрного права, правовий інститут захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників за своєю природою є комплексним та інтегрованим. Структурне забезпечення комплексності досліджуваного інституту реалізується через наявність у його складі матеріальних, процесуальних і процедурних норм. Крім того захисні аграрні правовідносини мають складний ступенево-структурний характер, тому що норми матеріального, процедурного і процесуального права утворюють лише першу (потрійну), хоча й найвищу сходинку у структурній драбині аграрного права. У свою чергу, матеріальне право, втім як і процесуальне та процедурне, мають подальшу галузеву і внутрішньогалузеву диференціацію.

Розділ 2 **«Механізм захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»** містить три підрозділи, у яких розкрито питання форм,

засобів і способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, зокрема безпосередньо аграрно-правові способи захисту.

У підрозділі 2.1 *«Форми захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»*, передусім, обґрунтовано доцільність застосування для розкриття змістовної характеристики захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників терміну «механізм», внаслідок чого механізм захисту майнових прав слід розуміти як процес використання наданих правом юридичних можливостей, включаючи власну активну поведінку особи, у разі порушення її суб'єктивних майнових прав, що структурно втілюється в систему форм і способів захисту.

Захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пов'язаний, насамперед, із з'ясуванням питання щодо форм, в яких він проводиться. Форму захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як комплекс заходів, в рамках єдиної системи, який здійснюється шляхом звернення сільськогосподарського товаровиробника за захистом свого порушеного, оспорюваного або невизнаного майнового права до уповноваженого органу або самостійно сільськогосподарським товаровиробником в порядку, передбаченому чинним законодавством. Форми захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно звести до двох форм: юрисдикційної та неюрисдикційної (позаяюрисдикційної). Юрисдикційна форма захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників передбачає, що захист відбувається в рамках судового, адміністративного або нотаріального провадження. Неюрисдикційна форма зводиться до самозахисту. Застосування форми самозахисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пов'язана з тим, що звернення за захистом у рамках юрисдикційної форми можуть не призвести до відновлення права. Самозахист же майнових прав сільськогосподарським товаровиробником, який є носієм прав, що порушені, оспорювані або невизнані, характеризується високою оперативністю, простотою та доступністю заходів захисту. Під самозахистом майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується розуміти дії, спрямовані на захист майнового права, забезпечення недоторканності права, припинення порушення та/або ліквідацію наслідків такого порушення, які здійснюються шляхом самостійних односторонніх дій сільськогосподарського товаровиробника, як носія майнового права, а також самостійних дій третьої особи щодо захисту чужого майна або майнового права в договірних або позадоговірних відносинах. Форми захисту реалізуються через застосування спеціальних засобів, серед яких, передусім, слід виокремити позовні, оскільки захист прав особи здійснюється через подання позову до суду, коли засобом є позовна заява, та адміністративні – через звернення до відповідних адміністративних органів. Засобом такого захисту прав є скарга, яка подається у відповідний орган.

У підрозділі 2.2 *«Способи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»* досліджувалася правова природа способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, під якими

пропонується розуміти правові прийоми, передбачені договором або законом, за допомогою яких сільськогосподарський товаровиробник у разі необхідності має змогу захистити свої майнові права. Способи захисту виникають із факту реального порушення, невизнання або оспорювання прав. Необхідність використання способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників виникає як у разі реального порушення, невизнання або оспорювання майнових прав, так і випадках, коли фактично порушення не відбувається, однак, необхідність захисту залишається. Практичне значення має диференціація способів захисту на загально-правові та аграрно-правові. Така класифікація, у порівнянні з іншими, враховує особливості захисту майнових прав суб'єктів аграрного права. До загально-правових способів пропонується віднести способи, які передбачені нормами загальних законів (регулюють певну сферу суспільних відносин і мають широке коло дії). Такі способи мають універсальний характер, тобто використовуються для захисту прав невизначеного кола суб'єктів різних галузей права, лише з урахуванням особливостей предмету захисту, наприклад, визнання права, відшкодування шкоди тощо. Безпосередньо аграрно-правові способи відзначаються тим, що можуть бути використанні лише для захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

У підрозділі 2.3 *«Аграрно-правові способи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»* обґрунтовується, що особливістю безпосередньо аграрно-правових способів захисту є те, що вони використовуються у випадках, коли права фактично не порушені, однак їх обсяг зменшився у зв'язку з особливим характером сільськогосподарської діяльності, що призвело до майнових втрат товаровиробника. Чинниками таких втрат можуть бути несприятливі природно-кліматичні умови або інші обставини непереборної сили. Як наслідок, аграрно-правові способи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як правові прийоми, встановлені договором або законом, спрямовані на поновлення або запобігання зменшенню обсягу майнових прав, з урахуванням особливостей сільськогосподарського виробництва. До таких способів пропонується віднести страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як обов'язковий вид страхування, запроваджений однойменним аграрно-правовим законом. Захисна правова природа відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою впливає із законодавчо закріпленої мети їх здійснення, яка полягає у страховому захисті майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків). Виходячи з обставин фактично повного теоретичного «вакууму» щодо загальних критеріїв виокремлення у структурі галузей права субінститутів, запропоновано визначати критеріями виокремлення субінститутів: 1) наявність у межах певного правового інституту відокремленого системного нормативного утворення, яке має особливості за предметом правового регулювання; 2) здатність такого утворення самостійно врегульовувати коло найоднорідніших суспільних відносин. За вказаними критеріями правове регулювання страхування сільськогосподарської продукції

з державною підтримкою цілком обґрунтовано віднести до структури правового інституту захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників на рівні окремого субінституту.

Страхове законодавство оперує лексичною конструкцією майнового інтересу як об'єкта страхування, залишаючи поза увагою майнові права, що зумовлює необхідність співставлення майнових прав та інтересів. Визначено, що майнове право – це правило можливої поведінки його носія, яке реалізується у конкретних діях, тоді як майновий інтерес – спонукальна підстава, чинник, джерело виникнення і реалізації у особи відповідних майнових прав. Таким чином, будь-які реальні дії з майновим інтересом позбавлені жодного сенсу. Це означає, що майновий інтерес не може бути ні об'єктом, ні метою як страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, так і страхування в цілому. Як наслідок, об'єктом страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають бути виключно майнові права сільськогосподарських товаровиробників.

Розділ 3 «Судова практика захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників» складається з двох підрозділів, у яких розглядається практика конституційного і господарського судочинства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

У підрозділі 3.1 *«Конституційно-судовий захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників»* обґрунтовується, що ефективною формою звернення щодо захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників є конституційне подання, що підтверджується практикою парламентської діяльності депутатів. Наприклад, було визнано неконституційною постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» від 7 червня 2017 р. № 413. На черзі розгляд Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 р. Водночас, аграрне законодавство у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників не стало об'єктом пильної уваги парламентарів. Не одержало належного поширення і конституційне звернення у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, яке у 2016 році було замінено іншим аналогом у формі конституційної скарги, яка є досить ефективним засобом захисту прав фізичних та юридичних осіб. Однак, аналіз роботи Конституційного Суду щодо задоволення конституційних скарг у сфері аграрних майнових відносин засвідчує низьку ефективність останніх через неналежний рівень відповідності законодавчим вимогам, що зупиняє провадження вже на стадії подання конституційної скарги. Водночас, рівень актуальності аграрно-правових питань, що зачіпаються у поки що нечисленних конституційних скаргах, свідчить про необхідність їх розгляду і вирішення.

Наслідком розглянутих у підрозділі 3.2 *«Захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників господарськими судами»* матеріалів практики господарського судочинства стала класифікація судових справ

за такими напрямками позовів: про витребування сільськогосподарського майна з незаконного володіння; про скасування рішення органу місцевого самоврядування щодо незаконного передання сільськогосподарського майна; про визнання права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення; про стягнення заборгованості за користування сільськогосподарським майном; про визнання права власності на сільськогосподарське нерухоме майно за набувальною давністю; про усунення перепон щодо участі у земельних торгах.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано авторські висновки, пропозиції та рекомендації, що вирішують наукове завдання щодо з'ясування особливостей юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників:

1. Базовими категоріями понятійно-категорійного апарату дослідження є «сільськогосподарський товаровиробник», «майнові права сільськогосподарських товаровиробників», «захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників» і «юридичне забезпечення». Численні визначення сільськогосподарського товаровиробника, які містяться в законах, оперують кількісними показниками нормування вироблюваної або реалізованої продукції, відмова від яких зосереджує увагу на якісних змістовних аспектах визначення сільськогосподарського товаровиробника, що значно глибше відбиває і розкриває його сутність. Як наслідок, сільськогосподарським товаровиробником пропонується вважати власника власновиробленої сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, призначених для відчуження, адже реалізація власновиробленої сільськогосподарської продукції за своєю природою у будь-якому разі є товарною. Класифікацію майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно здійснювати за об'єктним критерієм, узагальнювальним виразом якого є майно сільськогосподарського призначення. Перший блок становитимуть права на природні ресурси, другий – майнові права на засоби виробництва, третій – права на результати господарської діяльності, четвертий – на продукти інтелектуальної діяльності. Реалізація майнових зобов'язальних прав вимоги, зокрема кредиторської заборгованості, за своєю природою належить до суто цивілістичного механізму, а тому має виводитися за межі сільськогосподарського майна як об'єкта майнових прав. У свою чергу, захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як передбачену нормами права комплексну систему заходів та способів, що застосовуються державою в особі уповноважених органів і посадових осіб, органами місцевого самоврядування, судами і безпосередньо самими сільськогосподарськими товаровиробниками для припинення порушення і відновлення їх майнових прав. Для цілей дослідження юридичне забезпечення слід сприймати як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм

законодавства) і супутніх засобів (методологічно-доктринального забезпечення) необхідних умов для здійснення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

2. Періодизацію аграрного законодавства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно здійснити за такими періодами: період виникнення селянського права, яке вперше запровадило особливу модель судового і адміністративного захисту майнових прав селян (1861–1917 рр.); радянський період захисту майнових прав крупних колективних форм господарювання (1917–1990 рр.); сучасний період множинності форм сільського товаровиробництва на фоні реалізації єдиного механізму захисту їх майнових прав (1990 р. – т. ч.). Радянський період доцільно внутрішньо диференціювати на окремі етапи: перший етап виникнення і становлення механізму захисту колективних форм господарювання в сільському господарстві (1919–1939 рр.); другий післявоєнний етап відновлення механізму захисту колгоспів (1946–1957 рр.); третій етап посилення адміністрування у сфері сільськогосподарських майнових правовідносин колгоспів, уніфікації колгоспно-кооперативної та державної форм власності (1957–1985 рр.); четвертий етап спроби реанімування сільського господарства в умовах послаблення адміністративно-партійного контролю через створення Держагропрому УРСР (1985–1990 рр.).

3. З огляду на рівень важливості відносин захисту прав суб'єктів аграрного права і структурної відокремленості норм, що їх врегульовують, ці відносини об'єктивно претендують на підгалузевий рівень. Проте кожна підгалузь має містити у своєму складі не менше двох інститутів, одним з яких є аграрно-правовий інститут захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, а інший – захисту особистих (немайнових) прав сільськогосподарських товаровиробників. Зважаючи на нерозвинутість останнього у структурі аграрного права захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, який по-суті зливається із захистом суб'єктів аграрного права, займає рівень аграрно-правового інституту, який за своєю природою є комплексним, інтегрованим нормативним утворенням.

4. Для розкриття змістовної характеристики захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно застосувати термін «механізм». Тоді відповідно механізм захисту майнових прав слід розуміти як процес використання наданих правом юридичних можливостей, включаючи власну активну поведінку особи, у разі порушення її суб'єктивних майнових прав, що структурно втілюється в систему форм і способів захисту.

5. Форму захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як комплекс заходів, в рамках єдиної системи, який здійснюється шляхом звернення сільськогосподарського товаровиробника за захистом свого порушеного, оспорюваного або невизнаного майнового права до уповноваженого органу або самостійно сільськогосподарським товаровиробником в порядку, передбаченому чинним законодавством. Форми захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників доцільно звести до двох форм: юрисдикційної та неюрисдикційної (позаяюрисдикційної).

Основне розмежування між ними полягає в тому, що захист прав у юрисдикційній формі здійснюється різними спеціально уповноваженими на даний вид діяльності державою органами, із властивим кожному з них певним процесуальним порядком діяльності, тоді як захист прав в неюрисдикційній формі протікає в рамках матеріального правовідношення і здійснюється, як правило, самими учасниками правовідносин.

6. Форми захисту реалізуються через застосування спеціальних засобів, які можна визначити як юридичні інструменти, за допомогою яких суб'єкти конкретних правовідносин реалізують свої законні інтереси. Серед засобів, насамперед, слід виокремити позовні, оскільки захист прав особи здійснюється через подання позову до суду, коли засобом є позовна заява, та адміністративні через звернення до відповідних адміністративних органів. Засобом такого захисту прав є скарга, яка подається у відповідний орган.

7. Під способами захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується розуміти правові прийоми, які передбачені договором або законом, за допомогою яких сільськогосподарський товаровиробник, у разі необхідності, має змогу захистити свої майнові права.

8. Аграрно-правові способи захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників пропонується визначати як правові прийоми, встановлені договором або законом, спрямовані на поновлення або запобігання зменшенню обсягу майнових прав, з урахуванням особливостей сільськогосподарського виробництва. До таких способів пропонується віднести страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як обов'язковий вид страхування, запроваджений однойменним аграрно-правовим законом. Виходячи із захисної природи відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, нормативне утворення, яке їх опосередковує, слід віднести до структури аграрно-правового інституту захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників як окремий субінститут.

9. Ефективною формою звернення щодо захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників є конституційне подання, що підтверджується практикою парламентської діяльності депутатів. Водночас, форма конституційного звернення не одержала належного поширення у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Наразі конституційне звернення замінене іншим аналогом у формі конституційної скарги, яка є досить ефективним засобом захисту прав фізичних та юридичних осіб. Однак, аналіз роботи Конституційного Суду щодо задоволення конституційних скарг у сфері аграрних майнових відносин засвідчує низьку ефективність останніх через неналежний рівень відповідності законодавчим вимогам, що зупиняє провадження вже на стадії подання конституційної скарги. Водночас, рівень актуальності аграрно-правових питань, що зачіпаються у поки що нечисленних конституційних скаргах, свідчить про необхідність їх розгляду і вирішення.

10. Результатом аналізу практики господарського судочинства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників є класифікація

судових справ за такими напрямками позовів: про витребування сільськогосподарського майна з незаконного володіння; про скасування рішення органу місцевого самоврядування щодо незаконного передання сільськогосподарського майна; про визнання права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення; про стягнення заборгованості за користування сільськогосподарським майном; про визнання права власності на сільськогосподарське нерухоме майно за набувальною давністю; про усунення перепон щодо участі у земельних торгах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних

1. Філюк О. С. Види захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2011. Т. 24 (63). № 2. С. 402–406.

2. Філюк О. С. Особливості правовідносин у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2011. Вип. 165. Ч. 2. С. 119–125.

3. Філюк А. С. Аграрно-правовые способы защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей в Украине. Современное право. 2013. № 8. С. 145–147.

4. Філюк О. С. Щодо понять «охорона» та «захист» майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 4. С. 121–123.

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

5. Земко А. М., **Філюк О. С.** Класифікація майнових прав сільськогосподарських товаровиробників в Україні. AREA NAUKI. 2020. С. 130–138. *(Здобувачем обґрунтовано та здійснено класифікацію майнових прав сільськогосподарських товаровиробників в Україні).*

Тези наукових доповідей

6. Філюк О. С. Законодавче визначення терміну «сільськогосподарський товаровиробник. Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: VII Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Луцьк, 25–26 березня 2011 року: тези доповіді. Луцьк, 2011. С. 340–342.

7. Філюк О. С. Майнові права членів особистого селянського господарства. Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України в умовах євроінтеграції: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 10-річчю створення юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 19–20 травня 2011 року: тези доповіді. К., 2011. С. 419–421.

8. Філюк О. С. Юридичний зміст майнових прав сільськогосподарських товаровиробників як аграрно-правової категорії. Актуальні питання реформування правової системи України: VIII Міжнародна науково-практична конференція, м. Луцьк, 17–19 червня 2011 року: тези доповіді. Луцьк, 2011. С. 257–259.

9. Філюк О. С. Визначення об'єкту правовідносин у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Осінні юридичні читання: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та здобувачів, м. Харків, 9 листопада 2011 року: тези доповіді. Х., 2011. С. 334–336.

10. Земко А. М., **Філюк А. С.** Защита прав сельскохозяйственных кооперативов в законодательстве Украины и Российской Федерации: сравнительно-правовой анализ. Современные приоритеты в развитии аграрного, земельного и экологического законодательства: Международная научно-практическая конференция, посвященной памяти профессора Михаила Ивановича Козыря, г. Москва, Российская Федерация, 2 марта 2012 года: тезисы доклада. Москва, 2012. С. 77–81. *(Здобувачем здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Російської Федерації, з подальшим виокремленням пропозицій до національного законодавства щодо захисту прав сільськогосподарських кооперативів.)*

11. Філюк О. С. Законодавство у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників за часів Київської Русі. Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: VIII Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Луцьк, 23–24 березня 2012 року: тези доповіді. Луцьк, 2012. С. 364–365.

12. Філюк О. С. Законодавство у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників в період з 1919 по 1939 роки. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: VI науково-практична конференція студентів і аспірантів, м. Луцьк, 14–15 травня 2012 року: тези доповіді. Луцьк, 2012. С. 139–140.

13. Філюк О. С. Право членства в сільськогосподарських кооперативах. Актуальні питання реформування правової системи України (трудове право та право соціального захисту): IX Міжнародна науково-практична конференція, м. Луцьк, 25–26 травня 2012 року: тези доповіді. Луцьк, 2012. С. 137–138.

14. Земко А. М. Філюк О. С. Відносини захисту майнових прав аграрних товаровиробників як інститут аграрного права. Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна: Всеукраїнський круглий стіл, м. Київ, 25 травня 2012 року: тези доповіді. Київ, 2012. С. 78–81. *(Здобувачем обґрунтовано, що відносини захисту майнових прав аграрних товаровиробників є інститутом аграрного права.)*

15. Філюк О. С. Самозахист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Одинадцяті осінні юридичні читання: Міжнародна наукова конференція, м. Хмельницький, 23–24 листопада 2012 року: тези доповіді. Хмельницький, 2012. С. 217–218.

16. Філюк О. С. Страхування як спосіб захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: ІХ Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Луцьк, 22–23 березня 2013 року: тези доповіді. Луцьк, 2013. С. 438–439.

17. Земко А. М., **Філюк А. С.** Страхование как способ защиты имущественных прав производителей сельскохозяйственной продукции. Менталитет славян и интеграционные процессы: история, современность, перспективы: VIII Международная научная конференция, г. Гомель, Республика Беларусь, 23–24 мая 2013 года: тезисы доклада. Гомель, 2013. С. 191–192. *(Здобувачем проведено правовий аналіз законів України «Про страхування», «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та обґрунтовано віднесення страхування до аграрно-правових способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників).*

18. Земко А. М., **Філюк О. С.** Поняття інноваційної діяльності як елемента підгалузі аграрного права. Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери: науково-практична конференція, м. Харків, 20 листопада 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 145–148. *(Здобувачем розкрито поняття інноваційної діяльності в рамках підгалузі аграрного права).*

АНОТАЦІЯ

Філюк О. С. Юридичне забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено з'ясуванню актуальних питань юридичного забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Здійснено ґрунтовний аналіз базових понять «сільськогосподарський товаровиробник», «майнові права сільськогосподарських товаровиробників» і «захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників», які було покладено в основу формування понятійно-категорійного апарату дослідження. Розроблено класифікацію майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Здійснено періодизацію виникнення і розвитку аграрного законодавства у сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Обґрунтовано інституціонально-правову природу нормативного утворення, що регламентує відносини захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Розкрито значення і зміст та надано визначення форм, засобів і способів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Безпосередньо аграрно-правовим способом визнано страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як субінститут правового інституту захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Проаналізовано практику судового захисту

майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, зокрема у сферах конституційного і господарського судочинства.

Ключові слова: майнові права, захист майнових прав, функції захисту майнових прав, форми захисту майнових прав, сільськогосподарський товаровиробник, майнові права сільськогосподарських товаровиробників, захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

АННОТАЦІЯ

Филюк А. С. Юридическое обеспечение защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право, аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. Киев, 2021.

Диссертация посвящена выяснению актуальных вопросов юридического обеспечения защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Осуществлен основательный анализ базовых понятий «сельскохозяйственный товаропроизводитель», «имущественные права сельскохозяйственных товаропроизводителей» и «защита имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей» как основы формирования понятийно-категориального аппарата исследования. Разработана классификация имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Осуществлена периодизация возникновения и развития аграрного законодательства в сфере защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Обоснована институционально-правовая природа нормативного образования, регламентирующего отношения защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Раскрыто значение и содержание и дано определение форм, средств и способов защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Непосредственно аграрно-правовым способом признано страхование сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой как субинститут правового института защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей. Проанализирована практика судебной защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей, в частности в сферах конституционного и хозяйственного судопроизводства.

Ключевые слова: имущественные права, защита имущественных прав, функции защиты имущественных прав, формы защиты имущественных прав, сельскохозяйственный товаропроизводитель, имущественные права сельскохозяйственных товаропроизводителей, защита имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей.

ANNOTATION

Filiuk O. S. Legal Protection of Property Rights of Agricultural Producers. – The qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of candidate of juridical sciences of specialty 12.00.06 «Land Law, Agrarian Law; Environmental Law; Natural Resource Law». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to clarifying topical issues of legal support for the protection of property rights of agricultural producers. The first step of the research is the identification of the basic concepts, namely «agricultural producer», «property rights of agricultural producers» and «protection of property rights of agricultural producers» that underlay the basis for the formation of the conceptual and categorical apparatus of the study. At the same time, the category «agricultural commodity producer» is defined as the background lexical-legal structure, on which the rest of the studied concepts are built on.

The composition of agricultural commodity producers has been clarified. In addition to legal entities – subjects of agrarian law and individual entrepreneurs, it is proposed to include therein individuals, members of personal peasant farms.

It is concluded that the concept of property rights of agricultural producers is based on civil law ideas about their legal nature. However, the property rights of agricultural producers are considered to be an agrarian legal category because of the object of these rights that is agricultural property. Therefore, the classification of the property rights of agricultural producers shall be carried out according to the object oriented criterion.

Taking into account the agrarian and legal specifics, the protection of property rights of agricultural producers is proposed to be defined as a complex system of measures and methods used by the state represented by authorized bodies and officials, local authorities, courts and agricultural producers themselves to stop violations and restore their property rights.

In the context of the conducted historical and legal research, it is established that the legislation of Kyivan Rus and the Cossacks contained norms for the protection of the property rights of the contemporary agricultural producers, but these norms were of a civil or criminal nature. There was not any protective model of peasant property rights in the legislation of the Ukrainian revolution era (1917–1921). Therefore, the periodization of agrarian legislation in the field of protecting the property rights of agricultural producers includes the following periods: the period of the emergence of peasant law that for the first time introduced a special model of judicial and administrative protection of the property rights of peasants (1861–1917), the Soviet period of protecting the property rights of large collective forms of business (1917–1990) and the modern period of a plurality of forms of peasant commodity production against the background of the implementation of a single mechanism for protecting their property rights (1990 – present).

The institutional and legal nature of the normative formation regulating the relations of protecting property rights of agricultural producers in the structure of the agrarian law system has been substantiated. The legal institution for

the protection of property rights of agricultural producers is inherently complex and integrated unit.

The expediency of using the term «mechanism» to disclose the meaningful characteristics of the protection of property rights of agricultural producers is substantiated in the research document. The protection of property rights of agricultural producers is primarily associated with clarifying the question of the forms. Therefore, the definition of the form of protection of property rights of agricultural producers is given. Protection forms are realized through the use of special means, among which, first of all, claims should be distinguished, a claim as a typical form of judicial protection and a complaint as a typical administrative form of protection. Arguments are given for the emergence of methods of protection from the fact of a real violation, non-recognition or challenge of rights. At the same time, the differentiation of protection methods into general legal and agricultural legal ones is of practical importance. The argumentation of the protection methods emergence on the basis of the fact of a real violation, non-recognition or contestation of rights is given. At the same time, the differentiation of protection methods into general legal and agricultural legal ones is of practical importance.

It is proposed to include insurance of agricultural products with state support as a compulsory type of insurance introduced by the agrarian law of the same name. The legal regulation of insurance of agricultural products with state support is quite reasonably attributed to the structure of the legal institution for the protection of property rights of agricultural producers at the level of a separate substitution. It is reasoned that the object of insurance of agricultural products with state support should be exclusively property rights of agricultural producers.

The practice of judicial protection of property rights of agricultural producers is analyzed, in particular in the areas of constitutional and economic proceedings. Effective forms of constitutional judicial protection of property rights of agricultural producers have been identified. The result of the considered materials of the commercial litigation practice was the classification of court cases.

Key words: property rights, protection of property rights, functions of protecting property rights, agricultural producer, property rights of agricultural producers, protection of property rights of agricultural producers.

Підписано до друку 25.03.21
Ум. друк. арк. 1,4
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Зам. № 210164

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55